

AZ ŐSI MAGYAR HITVILÁG NYOMAI

Polner Zoltán: *A Teknyőkaparó*. Csongrád megyei könyvtári füzetek 13., Szeged, 1980

Táltosbabonáinkban sok vonása tükröződik a magyarság ősi, honfoglalás előtti hitvilágának, a samanizmus világképének. A magyarság a kereszténység fölvetélig sámánjainak hitt; az élet végső dolgairól a samanizmus tételeinek megfelelően vélekedett. Évszázadokon át az uralkodó osztály egyik legfőbb törekvése, hogy a parasztságot szellemi magárahagyatottságban tartsa. A természet és társadalom való világának és összefüggéseinek tudományos magyarázata el volt zárva előle; megnyugvást, magyarázatot a vallásos és hiedelemszerű elvek adtak; vagyis jobb híján ragaszkodniuk kellett azokhoz az ősi elvekhez, melyekkel a világ jelenségeit értelmezheték, ezáltal a paraszti világban a babona, hiedelem nem csak mellékes tényező volt, hanem egyik legfőbb irányítója életüknek. A születéstől a halál szertartásáig bonyolult szokások, tilalmak kísérték mindennapjaikat. Életük minden területét átszöttek a hiedelmek. A magyar ősvalláskutatók szerint a honfoglaló magyaroknak voltak sámánjaik, s ezek egy csoportjának magyar neve a táltos volt. Diószegi Vilmos a következő jellemző fő vonásokat állapította meg a magyar táltoshitben: a táltos révülése; az a hiedelem, hogy a táltosok fölös csonttal születnek; varázsló tevékenységük pozitív a közösség számára; a táltosok egymás közt viaskodnak, főleg állat vagy tüzes kerék formájában. Funkciójuk a századforduló előtt elsősorban a viharnek, jégesőnek viaskodás segítségével elért elűzése volt, bár régebbi adatok szerint meglátták az eltűnt jószágot, a kincset a föld alatt, ellenfelei voltak a rontó boszorkányoknak stb. Egyes kutatók szerint néhány évtizede még éltek a magyar faluban „táltosnak” nevezett és tartott személyek.

Polner Zoltán Csongrád megyei gyűjtőútján egy ilyen rendkívüli jóstehetségre figyelt fel. Jóllehet száz-százötven évvel ezelőtt élhetett, a szájhagyományozó népi emlékezet töredékeiben megőrizte alakját, jóslatait, melyeknek nagy része a jelenre is érvényes. A legendás hírű Teknyőkaparó vagy öreg Teknyős kétségtelenül történeti, valóságos személy volt, nevét foglalkozásáról kapta. Polner 21 helységben 151 adatközlőtől vett hangszalagra alakjával, tetteivel kapcsolatos történeteket. Az adatközlők legnagyobb része meggyőződéssel állította, hogy a Teknyőkaparó táltos volt. „Szérün nyomtattunk a lóval, éccc csak azt mondja, nézzétök, milyen öregasszony gyün nyugatru. Vihar lösz. Ézavarta az öregasszonyt felhő alakjába. De mire visszagyütt, alig pihékölt. Felhő alakba mönt neki. Tátos vót. Három foggal születött” — emlékezik vissza a nagyapjától hallott történetre az egyik közlő.

A Teknyőkaparó jóslatait Polner három nagyobb csoportba sorolta:

„Táltoshagyományok (foggal születés, természetfölötti képességei, viaskodás és „időrendezése”, jövődőlő tehetsége), Bibliai képzetek (a világ katasztrófájának jóslata, a túlélők sorsa). Egyéb jóslatai (a technikai fejlődés és következményei, erkölcsi ítéletek a jóslatokban, jóslatok társadalmi változásról). Legtöbb jóslata a világot megsemmisítő háborúról szól, melyek tele vannak bibliai motívumokkal „...lösz olyan nagy háború, hogy a szürke ló a szügyivel taszítja a vért a Vérmezőn. Annyi magyar marad még, hogy egy diófa alatt elfér.” (...) „És akkor fog itélni az Isten. És a Bladen tó vagy a Bladen sarok, ott lösz majd egy oltár. Vérré válik a víz benne és ott lösz egy oltár fölállítva és ott fog egy pap misézni. És akkor fog a nép Istenhez térni.” Egyes adatközlők arra is emlékeznek, hogy a nagyapjuktól hallott jóslatokban „kétezerbe el fog veszni a világ”. Jóslatai a világ sorsának alakulására, a technikai fejlődésre is utalnak: szól a löcs nélküli kocsiról — autóról, a vasparipáról — kerékpárról, a vasmadárról — repülőgépről, „azok majd még meg is tojnak, és akkor robban, és összedülnek a házak”. Különösen érdekesek a táltoshagyományt őrző és erkölcsi jóslatai: „A sárgarépának nem lesz közepe, a lánynak nem lesz sëmmi szégyéne. Az utcán foglal koznak. Szemérmetlenkődnek.” és „nem löhet kiválasztani a férfit a nőtül, mer a nő is nadrágba jár, mög a férfi is” — mondta a Teknyőkaparó. Gyakran az adatközlők is megkérdezik — bizonyítva az öreg igazát: — Hát nem úgy van? Egyesek még arra is emlékeznek, hogy hallották: a Teknyőkaparónak „nagyon sok szép írása vót”, a „Teknyőkaparó ezt írta”, ami arra utal, hogy „tudákos embör vót”, a „teknyőgyártás” mellett világot látott, és írni-olvasni is tudott. Még ma is válasos tisztelet övezi alakját a Szeged környéki parasztok körében. Hozzá hasonló jóstehetséget pedig nem ismer a magyar néprajzi szakirodalom.

Polner Zoltán a történetek, jóslatok változatait is közli, amiből látható, mi az, ami legszívósabban megmaradt a Teknyőkaparót körülvevő hiedelemből. Egyet kell értenünk a gyűjtővel, aki szerint: „A Teknyőkaparó jóslataiban ott található az emberek háborút elutasító akarata éppúgy, mint a társadalmi igazságosság, a fölemelkedés utáni szenvedélyes vágyakozás.” A történetekre jellemző a képi tömörség: a mondani-való gondolati gazdagsága pedig a népköltéssel rokonítja a szájhagyomány útján megőrzött szövegeket. Összegezésül Bálint Sándor professzor értékelő szavait idézem: „Tárgyi szempontból kifogástalan, fogalmazása tömör és találó... A kézirat kivételes érdekességű anyaggal gazdagítja a szegedi táj folklóráját.” És fűzzük hozzá, az egyetemes magyar néprajzot is.

VAJDA Zsuzsa